

Relationship between the Use of Armed Drug Trafficking and Psychotropic Punishment on Different Components of Social Security, Including the Amount of Social Harm, in Opinion of the Judges of the Tehran Province's Judiciary

Seyed Morteza Hosseni¹, Seyed Mohammad Hosseni^{2*}, Abdolvahid Zahedi²

1. Ph.D. Student Faculty of Law, Political Science and Economics, Islamic Azad University, South Tehran Branch, Tehran, Iran

2. Assistant Professor, Faculty of Law, Political Science and Economics, Islamic Azad University, South Tehran Branch, Tehran, Iran

(Received: November 30, 2019; Accepted: March 10, 2020)

Abstract

This article is a part of a research aimed at showing the significant relationship between the use of armed drug trafficking and psychotropic punishment on different components of social security, including the amount of social harm, in opinion of the judges of the Tehran province's judiciary. This is a descriptive and applied research. The statistical population of this study consisted of 55 Judicial Judges of Tehran Province, all of whom were interviewed using a researcher-made questionnaire. The reliability of this questionnaire, measured by Cronbach's alpha coefficient, is 87%. In this study, to test the hypothesis, one-tailed t-test was used and there is a significant relationship between the use of armed drug trafficking and psychotropic punishment and the component of social harm.

Keywords

Punishment, Drugs, Psychotropic Substances, Social Security and Social harm.

* Corresponding Author, Email: drsmh285@yahoo.com

رابطه مجازات جرم قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان با مؤلفه میزان آسیب‌های اجتماعی امنیت اجتماعی از منظر قضات دادگستری (مطالعه موردی: قضات دادگستری استان تهران)

سید مرتضی حسینی^۱، سید محمد حسینی^{۲*}، عبدالوحد زاهدی^۳

۱. دانشجوی دکترا، رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران
۲. استادیار، دانشکده حقوق، علوم سیاسی و اقتصاد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۰۹ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۲۰)

چکیده

این مقاله برگرفته از پژوهشی است که با هدف نشان دادن رابطه معنادار بین اعمال مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان بر مؤلفه‌های مختلف امنیت اجتماعی، از جمله مؤلفه میزان آسیب‌های اجتماعی، از منظر قضات دادگستری استان تهران انجام شده است. پژوهش توصیفی و کاربردی است. جامعه آماری پژوهش ۵۵ تن از قضات دادگستری استان تهران بودند که از همه آنها با ابزار پرسشنامه محقق ساخته اطلاعات گرفته شد. پایایی پرسشنامه، که با ضریب آلفای کرونباخ اندازه‌گیری شد، ۸۷ درصد بود. در این پژوهش، برای اثبات فرضیه، از آزمون t تست تک‌گزینه‌ای استفاده شد و وجود رابطه معنادار بین اعمال مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان و مؤلفه میزان آسیب‌های اجتماعی نشان داده شد.

کلیدواژگان

آسیب اجتماعی، امنیت اجتماعی، مجازات، مواد روان گردان، مواد مخدر.

مقدمه

مطالعه و بررسی میزان اثربخشی مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و داروهای روان‌گردان برای هر گونه سیاستگذاری کلان، اعم از سیاست‌های کاهش عرضه یا سیاست‌های کاهش تقاضا، تعیین‌کننده است. پژوهشگران در این پژوهش بر آن بودند که به تبیین این موضوع، با تمرکز بر آثار اعمال این مجازات‌ها بر آسیب‌های اجتماعی، که از مؤلفه‌های بسیار مهم امنیت اجتماعی قلمداد می‌شود، بپردازند. در قانون مبارزه با مواد مخدر، مجازات‌ها انواع مختلف دارند؛ از قبیل جزای نقدی، مصادره، ضبط و توقیف اموال، شلاق، زندان، و اعدام. هر یک از این مجازات‌ها نیز موافقان و مخالفان خاص خود را دارند. اما، در این پژوهش، با توجه به اختصاص مجازات اعدام برای جرایم مربوط به قاچاق مسلحانه مواد مخدر، بررسی‌ها به مجازات اعدام تخصیص یافت. یکی از موضوعاتی که قانون‌گذار درباره آن شدت عمل نشان داده است قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان است. این نوع قاچاق یکی از شیوه‌های بسیار خطرناک قاچاق است. برخی قاچاقچیان مواد مخدر و روان‌گردان، با تهیه سلاح و همراه داشتن آن در همه یا بعضی از مراحل قاچاق، از یک سو با اتکا به این ابزار کشنده و رعب‌آور روحیه خود را تقویت و عملیات را تسهیل می‌کنند و با اطمینان از اینکه در مواجهه با طرف‌های قاچاقچی یا مأموران می‌توانند از آن استفاده کنند و مخاطرات احتمالی قاچاق را کاهش دهند با ایجاد زمینه خطرناک قاچاق مسلحانه خود را در موضع برتر قرار می‌دهند و از سوی دیگر باعث مرعوب شدن طرف مقابل یا مأموران می‌شوند و در صورت لزوم با ایجاد مقاومت مسلحانه و تهدید طرف مقابل و در موارد ضروری با درگیری مسلحانه و شلیک و گروگان‌گیری زمینه نجات خود و فرار از صحنه قاچاق و دستگیری را فراهم می‌آورند.

در این پژوهش، پژوهشگران بر آن بودند که فارغ از تطابق مجازات اعدام با مبانی فقهی و حقوقی جرم‌انگاری قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان و نیز بررسی تناسب جرم و مجازات و ...، به این پرسش پاسخ دهند که آیا اعمال مجازات مزبور با مؤلفه میزان آسیب‌های اجتماعی، به منزله یکی از مؤلفه‌های اصلی امنیت اجتماعی، ارتباط دارد یا خیر؟

بیان مسئله

جرم‌انگاری و مجازات‌های مربوط به مواد مخدر و روان‌گردان از دغدغه‌های همیشگی جهان است

که در سال‌های اخیر، به دلیل افزایش تولید و صادرات آن‌ها در سطح جهانی و به‌ویژه در کشور ما، تشدید شده است. بدین جهت، مقررات و قوانین داخلی و بین‌المللی مختلفی در این خصوص به تصویب کشورهای جهان رسیده است.

مجازات جرم قاچاق مسلحانه مواد مخدر و داروهای روان‌گردان و نقش بازدارندگی مجازات اعدام در خصوص این جرم اهمیتی ویژه دارد. در نظام حقوقی ایران- که نظامی است مبتنی بر شرع- ماهیت فقهی مجازات‌های مربوط به جرم یادشده نیز از جهات مختلف محل بحث است. اولاً، از حیث تقنینی، حدودی که باید جرم‌انگاری شود به تبیین مبانی فقهی و حقوقی نیاز دارد. ثانیاً، تناسب جرم و مجازات و نیز اثربخشی و بازدارندگی مجازات‌ها بین خبرگان و قضات مورد مناقشه است که به مطالعه دقیق تبیینی و تفسیری نیاز دارد. ثالثاً، از حیث اجرا، تطبیق عناوین مجرمانه مواد مخدر و داروهای روان‌گردان به طور عام و به‌خصوص در مورد این جرم در نظم حقوقی فعلی محل اشکال است و در زمینه لزوم اعمال تخفیف یا امکان آن به‌ویژه در مواردی که مجازات مستوجب اعدام است بین قضات اختلاف نظر وجود دارد و رفع آن نیازمند تحلیل مبانی فقهی و حقوقی جرم‌انگاری است. رابعاً بررسی تأثیر جرم‌انگاری و متعاقب آن قاچاق مسلحانه مواد مخدر و داروهای روان‌گردان و رابطه اعمال مجازات‌های مربوطه بر جامعه و به طور مشخص بر میزان آسیب‌های اجتماعی امنیت اجتماعی مهم تلقی می‌شود. بر اساس آنچه مطرح شد و نظر به اهمیت آن‌ها، ضروری است رابطه بین مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و داروهای روان‌گردان و میزان آسیب‌های اجتماعی به طور مستقل بررسی شود.

از سوی دیگر، اخیراً اثربخشی اجرای قانون مبارزه با مواد مخدر، که به صورت جدی مورد پرسش قرار گرفته بود، توسط مجلس شورای اسلامی بررسی شد و این بررسی به تصویب الحاقیه‌ای بر آن منجر شد. ازین‌رو، نتایج تحقیق حاضر تلاشی جدید است که رابطه این مجازات را در جرم مزبور با یکی از مؤلفه‌های مهم امنیت اجتماعی، که همان میزان آسیب‌های اجتماعی است، بررسی کند تا بتواند بر اصلاحات و تصمیمات آتی مؤثر باشد.

همچنین، از بدو تأسیس نخستین تشکلهای اجتماعی، که احتیاج به وجود نظم و برقراری مقرراتی برای حفظ امنیت و تنظیم روابط اجتماعی احساس شد، ضمانت اجرای مقررات تنظیمی

نیز مد نظر بوده است. البته، در جوامع نخستین، عمده تضمین‌ها (مجازات‌ها) با انگیزه‌های متفاوت- از قبیل انتقام‌جویی، اجرای عدالت، سزادهی، حمایت از جامعه- وضع می‌شد و مجازات اعدام همواره در رتبه اول مجازات‌ها قرار داشت (امیرعلایی ۱۳۵۷). اگرچه با تغییر زمان و مکان، از لحاظ نحوه اجرای این مجازات، روش‌های متفاوتی اعمال می‌شده، تا دهه پیشین، هیچ‌گاه از سیاست کیفری جوامع مختلف بشری حذف نشد. در دهه‌های اخیر، با پیدایش مکاتب مختلف کیفری، مشروعیت مجازات اعدام متزلزل شد. در برخی از کشورها، به طور کلی از فهرست مجازات‌ها کنار گذاشته شد و در برخی دیگر به صورت قانونی متروک درآمد و برخی نیز شمار اجرای آن را به حداقل ممکن کاهش دادند (امیرعلایی ۱۳۵۷).

با وجود این، در نظام حقوقی ایران، مجازات اعدام از مجازات‌های پیش‌بینی‌شده از سوی قانون‌گذار است. یکی از جرایمی که این مجازات برای آن وضع شده است جرایم مربوط به قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان است. بدین ترتیب می‌توان گفت شدیدترین پاسخ کیفری به قاچاق مواد مخدر در ایران و برخی کشورها مجازات اعدام است. مجازات اعدام با «قانون منع کشت خشخاش و استعمال تریاک مصوب ۱۳۳۸/۳/۳۱» وارد حقوق مواد مخدر ایران شد و سپس در قوانین بعدی مربوط به مواد مخدر، از جمله «قانون تشدید مرتکبان اصلی جرایم مندرج در قانون اصلاح قانون منع کشت خشخاش و اجازه موقوفی تعقیب و اجرای مجازات سایر مرتکبان جرایم یادشده مصوب ۳۱ خرداد ۱۳۴۸»، ابقا شد و به‌ظاهر از سال ۱۳۵۳ تا زمان انقلاب اسلامی با شدت هر چه تمام‌تر به وسیله دادگاه‌های نظامی اجرا شد. بعد از انقلاب اسلامی نیز در قوانین مربوط به مواد مخدر این مجازات حفظ شده است.

با وجود این، از زمان شروع نخستین بحث‌ها در زمینه مجازات اعدام برای جرایم مواد مخدر و روان‌گردان مخالفت‌ها و موافقت‌ها در این خصوص وجود داشته است. عده‌ای با این استدلال که هر چه مجازات سنگین‌تر باشد احتمال وقوع جرم پایین می‌آید با مجازات اعدام موافق بوده‌اند. در مقابل، عده‌ای با این استدلال که این مجازات توانایی بازدارندگی لازم را ندارد با آن مخالفت کرده‌اند.

با توضیحات فوق، پژوهشگران در این پژوهش درصدد بودند با بررسی رابطه مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان با میزان آسیب‌های اجتماعی، که یکی از مؤلفه‌های بسیار مهم

امنیت اجتماعی است، و نیز با عطف توجه به تناسب جرم و مجازات و اثربخشی و بازدارندگی مجازات‌ها مناقشه بین خبرگان و قضات را رفع و رابطه مجازات‌ها و امنیت اجتماعی را به طور خاص بررسی کنند. با بررسی اجمالی مبانی فقهی و حقوقی جرم‌انگاری قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان و نیز بررسی آثار اجتماعی مجازات‌ها، به خصوص امنیت اجتماعی، می‌توان امیدوار بود که اولاً مناقشه موجود بین خبرگان و قضات در اجرای قوانین برطرف شود و ثانیاً چارچوبی برای بررسی تغییرات قانونی در آینده فراهم آید.

اهمیت و ضرورت پژوهش

مصرف مواد مخدر و اعتیاد به آن، علاوه بر زیان‌های جدی و خطرناک جسمی و روحی، عوارض و مشکلات فراوان اجتماعی و اقتصادی، از قبیل افزایش جرم‌های مرتبط با مواد مخدر، مانند جنایت و سرقت و فقر و تکدی‌گری، و هدر رفتن سرمایه‌های کلان مادی کشورها و سقوط بسیاری از ارزش‌ها و هنجارهای فرهنگی و اخلاقی را به دنبال دارد. اکنون وضعیت اسفناک اعتیاد، به صورت یک پدیده فراکنترل، جامعه ایران را به شدت تهدید می‌کند و جهت رویارویی با این مشکل و تعدیل صدمات و تبعات ناشی از آن ضروری است به همه ابزارها و راهکارهای ممکن متوسل شویم (رضاقلی‌زاده ۱۳۹۴). توجه به کارکردهای بازدارنده مجازات‌ها و استفاده از ابزارهای رسانه‌ای برای روشن شدن تبعات مصرف مواد مخدر و روان گردان و نیز تبیین مبانی جرم‌انگاری مصرف مواد مخدر و روان گردان در جهت برخورداری از قانون جامع و اقناع‌کننده و مبتنی بر مبانی علمی-حقوقی، منعطف، قاطع، متناسب با جرم، با نظرداشت واکنش جامعه به آن و پایش مداوم آثار آن بر امنیت اجتماعی و نیز تطابق آن با قوانین و مقررات سایر کشورها، به خصوص کشورهای همسایه، از این ابزارها تلقی می‌شود. هم‌اکنون توجه به مبانی فقهی و حقوقی مجازات جرایم مربوط به مواد مخدر و داروهای روان گردان، به‌ویژه مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و داروهای روان گردان، نیز آگاهی از رابطه اعمال مجازات بر امنیت اجتماعی، در صورت تأیید وجود رابطه مثبت و اثرگذار، در اجرای دقیق قانون مؤثر است و واکنش مثبت جامعه را در قبال اجرای احکام در پی خواهد داشت و در صورت فقدان این ارتباط می‌توان به اصلاح و تغییر عالمانه مقررات، به نحوی که موجب اثربخشی بیشتر مجازات شود، امیدوار بود.

موضوع دیگری که در ارتباط با مقررات مربوط به مواد مخدر و روان گردان مطرح می‌شود مغایرت یا عدم مغایرت این مقررات با عهدنامه‌های بین‌المللی در زمینه مواد مخدر و روان گردان (که دولت ایران به آن‌ها ملحق شده) و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است. با این توضیح که مقررات یادشده نباید با قانون اساسی، در جایگاه قانون برتر، مغایر باشند و اصولاً با مقررات عهدنامه‌ها که برخلاف قانون، که ناشی از اراده یک دولت است، ناشی از اراده بیش از یک دولت است و از این جهت بر قانون داخلی برتری دارد. نیز، که به حکم ماده ۹ قانون مدنی بعد از الحاق دولت به آن‌ها در حکم قانون داخلی هستند، نباید مغایرت داشته باشند (رحم دل ۱۳۹۵: ۳۷). اما، بررسی مفاد مقررات داخلی مربوط به مواد مخدر نشان می‌دهد در بعضی از موارد، از جمله در خصوص مجازات جرم قاچاق مسلحانه مواد مخدر و داروهای روان گردان، مقرراتی مغایر عهدنامه‌ها و قانون اساسی به تصویب رسیده‌اند یا مقررات مصوب هنوز با مقررات بین‌المللی منطبق نشده‌اند. در توضیح مغایرت با قانون اساسی می‌توان گفت چون مرجع تصویب مصوبه مبارزه با مواد مخدر، با توجه به مطالب پیش گفته، پایگاه قانون اساسی نداشته و مصوبات آن از کانال کنترل مطابقت با قانون اساسی نگذشته است، وجود مغایرت امر بدیعی نیست. در زمینه مغایرت مقررات داخلی با عهدنامه‌ها نیز دولت ایران به شرط عدم مغایرت عهدنامه‌ها با مقررات قانون اساسی و شرع اسلام و قوانین داخلی به آن‌ها ملحق می‌شود؛ چنان که در قانون الحاق دولت ایران به کنوانسیون ۱۹۸۸ نیز چنین شرطی پیش‌بینی شده است (رحم دل ۱۳۹۵: ۳۸). در هر حال، به دلیل بزرگی تبعات اعمال این مجازات‌ها، چنانچه رابطه‌ای مثبت بین اعمال مجازات‌های مزبور و امنیت اجتماعی یافت شود، می‌توان از حیث نتیجه مطلوب از بار فشارهای بین‌المللی بر سیستم قضایی کشور کاست.

هدف پژوهش

بررسی وجود رابطه معنادار بین مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان و میزان آسیب‌های اجتماعی از منظر قضات هدف اصلی این پژوهش بود. بر این اساس سؤال پژوهش چنین طرح شد: «آیا مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان از منظر قضات با میزان آسیب‌های اجتماعی رابطه معنادار دارد؟» فرضیه پژوهش نیز این بود که «مجازات قاچاق مسلحانه

مواد مخدر و روان گردان از منظر قضات با میزان آسیب‌های اجتماعی رابطه معنادار دارد.» و متغیرهای پژوهش عبارت بودند از: «متغیر مستقل: مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان» و «متغیر وابسته: میزان آسیب‌های اجتماعی».

تعاریف مفهومی واژه‌ها و اصطلاحات و متغیرها

«مجازات» در لغت به معنای جزا دادن و پاداش و کیفر آمده است. در اصطلاح حقوقی تعاریف متفاوتی از مجازات آمده است: «مجازات عبارت از تنبیه و کیفری است که بر مرتکب جرم تحمیل می‌شود. مفهوم رنج از مفهوم مجازات غیرقابل تفکیک است و در واقع رنج و تعب است که مشخصه حقیقی مجازات است.» یا «مجازات واکنش جامعه علیه مجرم است.» در تعریف مجازات باید جنبه‌های مختلف آن مطمح نظر قرار گیرد. اولاً، مجازات با عدالت واقعی ملازم است. پس، اولین نکته در تعریف مجازات رعایت عدالت است. ثانیاً، اگر برای شناخت حقیقت مجازات به تاریخ مراجعه شود، ملاحظه می‌شود که مجازات در آغاز عبارت بوده از واکنش جامعه در مقابل عمل مجرمانه و بعدها که جامعه تشکیلات و انتظام یافته و دولت به وجود آمده این واکنش اجتماعی هم شکل حقوقی به خود گرفته است. بنابراین، مجازات باید هدفی را تعقیب کند و این هدف باید در تعریف کاملاً مشخص شود. ثالثاً، واضح و اجراکننده مجازات باید در تعریف ذکر شود. رابعاً، محدوده مجازات باید مشخص شود.

با توجه به آنچه آمد می‌توان مجازات را این‌گونه تعریف کرد: «مجازات مجموعه قواعد مورد تأیید جامعه است که ضامن اجرای عدالت واقعی است و بر اساس آن برای هدایت مجرم اصلی یا احتمالی، بازدارندگی دیگران از ارتکاب جرم، ارضای فطرت عدالت‌خواهی مجنی‌علیه، و حمایت از جامعه سعی می‌شود که توسط قوه مقننه وضع و به وسیله قوه قضاییه به مورد اجرا گذارده می‌شود» و به عبارت دیگر «مجازات آزاری است که قاضی، به علت ارتکاب جرم، به نشانه نفرت جامعه از عمل مجرمانه و مرتکب آن، برای شخصی که مقصر است، طبق قانون تعیین می‌کند. آزار را که صدمه‌ای به حقی از حقوق مجرم وارد می‌آورد نباید هدف مجازات تلقی کرد. هدف مجازات اصلاح مجرم و دفاع اجتماعی و اجرای عدالت است. آزار وسیله نیل به این هدف عالی است. مجازات را قاضی، در حدودی که قانون معلوم کرده است، تعیین می‌کند. مجازات ضامن

اجرای قواعد مربوط به نظم عمومی است و از سایر وسایل تضمینیه ممتاز و مشخص است. مجازات شخصی است و برای همه یکسان است.» (مرادی رضانی ۱۳۹۰).

منظور از «مواد مخدر» در این پژوهش هر ماده‌ای است که در تصویب‌نامه فهرست مواد مخدر مصوب ۱۳۳۸ و اصلاحات بعدی آن احصا یا توسط وزارت بهداشت، درمان، و آموزش پزشکی مخدر شناخته و اعلام می‌شود (میرزایی ۱۳۹۲: ۲۷). «مواد روان‌گردان» نیز به موادی گفته می‌شود که در فهرست‌های چهارگانه ضمیمه قانون مربوط به مواد روان‌گردان (پسیکوتروپ)، مصوب ۸ ادیبهشت ۱۳۵۴، مندرج است (میرزایی ۱۳۹۲: ۱۳۱).

«امنیت اجتماعی» حالت فراغت همگانی از تهدیدی است که کردار غیرقانونی دولت یا دستگاه‌های فردی یا گروهی در کل یا بخشی از جامعه پدید آورد. در نظام حقوقی جدید فرض بر این است که قانون با تعریف و حدگذاری آزادی‌ها و حقوق فرد و کیفر دادن کسانی که از آن حدود پافراتر گذشته‌اند امنیت فردی و اجتماعی را پاسبانی می‌کند (آشوری ۱۳۸۷: ۳۸). امنیت اجتماعی، که ذیل موضوع امنیت ملی قرار دارد و یکی از مؤلفه‌های اصلی آن را تشکیل می‌دهد، بیانگر پیوند و ارتباط نزدیک و تنگاتنگ میان امنیت دولت و جامعه است. در تحلیل بعد اجتماعی امنیت ملی، هدف حفظ ارزش‌های دیرپای اجتماعی است که گروه‌های مختلف در جامعه متولی آن‌اند. در واقع، سطح دیگری از منافع عمومی بین فرد و دولت وارد صحنه می‌شود که قائم به گروه‌ها و دسته‌های اجتماعی است که هر یک کلتی منحصربه‌فرد را تشکیل می‌دهند (نویدنی ۱۳۸۲).

امنیت اجتماعی مقوله‌ای است که افراد و دولت، در کنار یکدیگر، در تأمین آن سهیم و شریک‌اند. ازین‌رو، به تدریج و هم‌گام با تفکیک‌ناپذیر شدن دولت و جامعه از یکدیگر همین حالت در خصوص ناامنی آن دو مصداق پیدا می‌کند. در حال حاضر، با توجه به کاهش کنترل حکومت‌ها بر جوامع خود و ظهور جنبش‌های جدایی‌طلب فروملی و افزایش روزافزون مهاجرت و جریان حرکت پناهندگان و چارچوب‌های در حال تحول داخلی و خارجی، بررسی روابط دولت و مردم امری اجتناب‌ناپذیر است و تعریف گفتمان جدید امنیتی برای تنظیم روابط میان مردم و دولت‌ها در قالب گروه‌های اجتماعی ضروری است. مولر در همین زمینه از مفهوم امنیت اجتماعی یاد می‌کند و تأکید می‌ورزد امنیت اجتماعی را می‌توان به منزله یک مفهوم فرضی برای هر جمع انسانی به کار

برد و آن را عبارت می‌داند از قابلیت حفظ شرایط قابل پذیرش داخلی برای تکامل الگوهای سستی زبان، فرهنگ، انجمن‌ها، مذهب، هویت ملی، و رسوم (Moller 2000: 10).

همچنین، امنیت اجتماعی از نظر بوزان به حفظ مجموعه ویژگی‌هایی ارجاع دارد که بر مبنای آن افراد خودشان را عضوی از یک گروه اجتماعی قلمداد می‌کنند. به بیان دیگر معطوف به جنبه‌هایی از زندگی فرد می‌شود که هویت گروهی او را سامان می‌بخشند. همچنین امنیت اجتماعی عبارت است از اطمینان خاطر افراد جامعه و نیز گروه‌های اجتماعی از موجودیت و انسجام خود در قبال تحركات عمدی (مانند کوچاندن هوشمند یک قوم) و تحولات عادی (مانند زلزله یا گسست نسلی). بر اساس این تعریف، موضوع امنیت اجتماعی در ایران فقط گروه نیست؛ بلکه فرد نیز در مقام عضو گروه و مؤلفه سازنده جامعه در شمول امنیت اجتماعی قرار می‌گیرد (بوزان ۱۳۹۶).

به علاوه، افراد و گروه‌ها هم دغدغه موجودیت خود را دارند هم نگران هویت و انسجام جمعی خود هستند. امنیت اجتماعی و مؤلفه‌های آن- مانند انسجام گروهی، نظم عمومی، سلامت و مهارت افراد، امید به زندگی، امنیت هویت- نقش مهمی در بقا و بالندگی ملت‌ها دارند. بنابراین، امنیت اجتماعی مورد نظر عبارت است از مجموعه حرکات‌های عمدی و تحولات عادی که اطمینان خاطر افراد و انسجام گروه‌های اجتماعی را برقرار سازند. بدین ترتیب امنیت جوامع آشکارا با امنیت سیاسی پیوند دارد. اما مجزا از آن است. امنیت سیاسی به ثبات سازمانی کشورها و نظام‌های دولت و ایدئولوژی‌هایی که به دولت‌ها و حکومت‌ها مشروعیت می‌بخشد مربوط می‌شود. اما امنیت اجتماعی به بقای گروه‌های اجتماعی توجه دارد که به جهت اشتراک اعضای آن، در اندیشه و احساس و اعمال، کلیتی یکپارچه را تشکیل می‌دهند که از آن به عنوان هویت یاد می‌شود (Bernard 1992).

«افساد فی الارض» با عنایت به بررسی مباحث فقهی عبارت است از: الف) هر عملی که آثار تخریبی گسترده به وجود آورد یا هر عملی که موجب بروز فساد گسترده شود؛ مانند توزیع گسترده مواد مخدر یا دایر کردن اماکن و شبکه‌های فساد و فحشا در سطح وسیع. در چنین مواردی نفس عمل باید حاکی از قصد و سعی مرتکب در به فساد کشاندن جامعه تلقی شود و عنصر معنوی

در آن مفروض گرفته شود. ازین رو، ایجاد شبکه‌های گسترده فحشا و قاچاق مواد مخدر به هر انگیزه‌ای مصداق «افساد فی الارض» خواهد بود. ب) تکرار محرمات و اصرار بر ارتکاب معاصی و جرایم، به‌رغم حداقل اجرای سه مرحله تعزیر یا حد برای همان جرم. در این مورد نیز تکرار عمل و اصرار بر آن کامل‌کننده عنصر معنوی است و سعی مرتکب در «بر پا کردن فساد بر زمین» تلقی می‌شود؛ مانند تکرار قتل اهل ذمه و بردگان، تکرار عمل نبش قبر، و ... ج) اقدام به هر عملی با قصد به فساد کشاندن گسترده جامعه اسلامی، هرچند در عمل این نتیجه محقق نشود. این مورد، مطابق برخی فتاوا، از جمله فتوای حضرت امام خمینی^(ره)، از مصادیق «افساد فی الارض» است. اما، پذیرش این مورد به منزله افساد مشکل است و جای تردید فراوان دارد. زیرا در تحقق عرفی عنوان «افساد فی الارض» تحقق خارجی فعل ضرورت دارد. اما، با توجه به اینکه در بسیاری از قوانین کیفری ایران- مانند قانون مبارزه با مواد مخدر، قانون تشدید مجازات مرتکبان ارتشا و اختلاس و کلاهبرداری، قانون اخلاگران اقتصادی، و ...- مقنن به صورت آشکار به جرم افساد فی الارض اشاره کرده است، در این پژوهش منظور از افساد فی الارض تعاریف و شرایط و مصادیق مندرج در قانون مبارزه با مواد مخدر است که در مواد ۶ و ۹ این قانون بدین قرار تشریح شده‌اند:

ماده ۶ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷/۸/۳: «مجازات مرتکب به جرایم مذکور در بندهای ۱ و ۲ و ۳ مواد ۴ و ۵ برای بار دوم یک برابر و نیم مجازات مذکور در هر بند و برای بار سوم دو برابر میزان مقرر در هر بند و در مرتبه‌های بعد به ترتیب دو و نیم، سه، سه و نیم، و ... برابر مجازات مذکور در هر بند خواهد بود. مجازات شلاق برای بار دوم به بعد حداکثر هفتاد و چهار ضربه است. در موارد مذکور در فوق چنانچه در نتیجه تکرار جرم مجموع مواد مخدر به بیش از ۵ کیلوگرم برسد مرتکب در حکم مفسد فی الارض است و به مجازات اعدام محکوم می‌شود...»

ماده ۹ قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷/۸/۳: «مجازات مرتکب به جرایم مذکور در بندهای ۱ تا ۵ ماده ۸ برای بار دوم یک برابر و نیم مجازات مذکور در هر بند و برای بار سوم دو برابر میزان مقرر در هر بند خواهد بود. مجازات شلاق برای بار دوم به بعد حداکثر هفتاد و چهار ضربه است. در مرتبه چهارم چنانچه مجموع مواد مخدر در اثر تکرار به سی گرم برسد، مرتکب در حکم مفسد فی الارض است و به مجازات اعدام محکوم می‌شود.»

با عنایت به دو ماده فوق، روشن می‌شود که جرم افساد فی الارض جرمی مستقل در نظر قانون‌گذار بوده است. در اصلاحیه سال ۱۳۷۶ قانون مبارزه با مواد مخدر در ماده ۹ تغییر اساسی ایجاد نشد. اما عنوان «مفسد فی الارض» از ماده ۶ حذف شد؛ هرچند مجازات اعدام برای قاچاقچیان مواد مخدر کماکان باقی ماند. بدیهی است، با توجه به ماده ۹ اصلاحی، مجازات مرتکب قاچاق فقط از جهت جرم افساد قابل توجیه و تفسیر است نه جرم دیگری.

یادآوری این نکته لازم است که پیش از تصویب قوانین مزبور نیز دادگاه‌ها قاچاقچیان مواد مخدر را به عنوان مفسد فی الارض به مجازات مرگ محکوم می‌کردند. در همین زمینه شورای عالی قضایی در بخشنامه شماره ۱/۴۳۳۸۳ - ۱۳۶۱/۹/۱۶ مقرر داشت: «محکومیت به مجازات اعدام در رابطه با مواد مخدر در صورتی صحیح و منطبق با موازین اسلامی است که فعالیت مجرم در حدی باشد که موجب انطباق عنوان مفسد فی الارض بر او گردد؛ یعنی فعالیت او در امر توزیع و حمل و مانند آن‌ها سبب فساد در ناحیه یا منطقه‌ای از زمین شود (مجموعه بخشنامه‌ها ۱۳۸۲: ۱۷۴) (بای، حسین‌علی ۱۳۸۵).

منظور از «آسیب‌های اجتماعی» معضلاتی است که ریشه در کژکارکردی نهادهای مختلف اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی نظام اجتماعی دارند و از سوی دیگر در قانون برای آن‌ها مجازات تعیین نشده است.

«میزان و نوع جرایم و بزه‌کاری» در یک جامعه نشان‌دهنده میزان امنیت عینی در آن جامعه است. «میزان آشفستگی‌های اجتماعی» یا آنومی اجتماعی به مرحله بحرانی آسیب‌ها و جرایم اطلاق می‌شود که در این شرایط میزان آسیب‌ها و جرایم از یک حد طبیعی فراتر رفته و به مرحله بحرانی رسیده است.

در ارتباط با «توان و مهارت و قدرت عمل پلیس در مقابله با جرایم و ناامنی» باید دانست هر اندازه نیروهای پلیس در سطح جامعه بتوانند، با تکیه بر سه اصل سرعت و دقت و صحت، قدرت عمل خود را در مقابله با جرایم و ناهنجاری‌ها نشان دهند، زمینه برای گسترش ناامنی کاسته می‌شود و فرایند جرم در حیطه کنترلی پلیس قرار می‌گیرد و در این شرایط فضای توسعه امنیت اجتماعی فراهم می‌آید.

آسیب‌ها و به تبع آن جرایم در بستر کژکاری‌های سازمان‌های مختلف یک نظام اجتماعی، اعم از اقتصادی و فرهنگی و قضایی و انتظامی و امنیتی، به وجود می‌آیند و گسترش پیدا می‌کنند. اینجاست که ضرورت «هماهنگی نهادها و سازمان‌های ذی‌ربط در حوزه کنترل آسیب‌ها و جرایم» بیش از پیش نمایان می‌شود.

«امیدواری به آینده» محصول احساس امنیت از شرایط جامعه و شرایط خانوادگی است. این شاخص در بررسی ارتباط امنیت و بزه‌کاری بسیار قابل اعتناست.

در قانون تعریفی از «مواد مخدر» ارائه نشده است. اما سازمان بهداشت جهانی^۱ (WHO) در سال ۱۹۸۲ اعلام کرده است: «دارو یا ماده مخدر در مفهوم کلی آن هر ماده یا ترکیبی از چند ماده شیمیایی است که از جمله مواد مورد نیاز بدن برای بقای سالم آن به شمار نرفته و مصرف آن‌ها احتمال تغییری در کارکرد بیولوژیکی و ساخت بیولوژیکی بدن را مطرح می‌سازد.» (ساکی ۱۳۸۰: ۲۸۳). در تعریف مواد مخدر گفته شده است: «مواد مخدر به آن دسته از موادی گفته می‌شود که از طریق کشیدن، تنفس، بلعیدن، تزریق، بالا کشیدن از راه بینی، و جذب کردن وارد بدن می‌شود، با سرعت‌های گوناگونی وارد گردش خون او شده، و در نهایت با ورود به مغز مصرف‌کننده نحوه احساس، تفکر، دریافت، و یا رفتار وی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.» (اسعدی ۱۳۸۸: ۲۲).

قانون از «مواد روان‌گردان» تعریفی ارائه نکرده است. اما ماده روان‌گردان ماده‌ای است که دستگاه عصبی مرکزی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (اسعدی ۱۳۸۸: ۲۲). در بند ط قانون الحاق به کنوانسیون ۱۹۸۸ سازمان ملل متحد برای مقابله با قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان (ایران هم به این کنوانسیون ملحق شده است) مواد روان‌گردان بدین شرح تعریف شده است: «داروهای روان‌گردان به معنای هر گونه ماده طبیعی و یا ترکیبی مندرج درجه اول ۱، ۲، ۳، و ۴ کنوانسیون داروهای روان‌گردان مصوب ۱۹۷۱ می‌باشد.»

تعاریف عملیاتی واژه‌ها و اصطلاحات و متغیرها

تعریف عملیاتی امنیت اجتماعی: در این پژوهش منظور از امنیت اجتماعی متغیری است که با نظرداشت مفاهیم نظری یادشده و با توجه به شاخص‌های شش‌گانه از طریق پرسشنامه

1. World Health Organization

محقق ساخته سنجیده می‌شود. این پرسشنامه سی گویه دارد و هدف آن بررسی میزان امنیت اجتماعی است بدین قرار:

جدول ۱. شاخص‌های آسیب اجتماعی

ردیف	سؤالات
	تا چه حد با آسیب‌های اجتماعی آشنایی دارید؟
	تا چه حد آسیب‌های اجتماعی را ناشی از کژکارکردی نهادهای اقتصادی و فرهنگی و قضایی می‌دانید؟
	آیا بر این باورید که تنوع آسیب‌های اجتماعی و میزان آن در جامعه رو به تزاید است؟
	آیا بر این باورید که میزان و تنوع جرایم و بزه‌کاری‌ها بر اثر اجرای قوانین رو به کاهش است؟
	تا چه حد افزایش میزان جرایم و بزه‌کاری‌ها را با کاهش امنیت اجتماعی مرتبط می‌دانید؟
	به نظر شما میزان و تنوع آسیب‌های اجتماعی تا چه حد به مرزهای بحران نزدیک شده است؟
	با توجه به تنوع روزافزون جرایم و بزه‌کاری‌ها، سازمان پلیس و ضابطان قضایی را در کنترل جرایم و بزه‌کاری‌ها توانمند و با مهارت و قدرت عمل می‌دانید؟
	با توجه به تنوع جرایم و بزه‌کاری‌ها رویه‌های قضایی را برای مقابله با آن‌ها روزآمد و با قدرت عمل کافی برآورد می‌کنید؟
	تعامل دستگاه قضایی و ضابطان قضایی را با نهادها و سازمان‌های بین‌المللی تا چه حد ضروری می‌دانید؟
	تعامل دستگاه قضایی و ضابطان قضایی را با نهادها و سازمان‌های بین‌المللی تا چه حد ممکن می‌دانید؟
	پیوستن ایران به سازمان‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی مقابله با جرایم و بزه‌کاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی را تا چه حد ضروری می‌دانید؟
	برای حضور و تردد خود و خانواده در مناطقی که جرایم و بزه‌کاری بالاست تا چه حد به عملکرد نهادهای ذی‌ربط اطمینان دارید؟
	تا چه حد علاقه‌مند به سرمایه‌گذاری در مناطقی هستید که میزان جرایم بزه‌کاری و آسیب‌های اجتماعی در آن‌ها بالاست؟

مفهوم امنیت اجتماعی

مفهوم امنیت، در طول دهه‌ها و سالیان گذشته و متناسب با پیچیده‌تر شدن روابط اجتماعی، از حالت بسیار اولیه، که جنبه‌های فیزیکی و محسوس داشت، خارج شده و ابعاد مختلف اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی و سیاسی را نیز در بر گرفته است و عوامل پنهان و غیر فیزیکی امنیت روز به روز اهمیت بیشتری پیدا می‌کند (سیف‌اللهی ۱۳۷۹: ۸۵).

باری بوزان، در یک تقسیم‌بندی کلی، امنیت اجتماعات بشری را به پنج مقوله تقسیم کرده است: امنیت نظامی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت زیست‌محیطی، امنیت اجتماعی (بوزان ۱۳۷۸: ۳۶). اندیشمندان اجتماعی بر آن‌اند که بستر اجتماعی با دخل و تصرف در حوزه‌های نه‌گانه (ایدئ دولت، جنبش‌های اجتماعی، روندهای جهانی، نگرش به آینده، هویت ملی، تحولات گفتگمانی، جامعه مدنی، ادغام ژئوپولیتیک، وابستگی اقتصادی) تصویر و مفهوم امنیت را در هر جامعه متحول می‌سازد. بنابراین، یگانه راه شناخت بومی امنیت مراجعه به مبادی نه‌گانه یادشده و سپس تعریف امنیت درون آن‌هاست که در حکم متن اجتماعی امنیت‌اند.

به گفته کارشناسان اجتماعی، در جامعه بسامان آنچه امنیت اجتماعی را تضمین می‌کند پابندی افراد به قراردادهای اجتماعی و متقابلاً عمل دولت به تعهداتش به مردم و در نتیجه ایجاد رابطه منطقی و مبتنی بر محبت و رضایت بین مردم و دولت است. بدین ترتیب، امنیت اجتماعی در جامعه‌ای معنا پیدا می‌کند که بر نظام اجتماعی سازمان‌یافته استوار باشد. تحلیلگران اجتماعی تصریح می‌کنند ریشه‌کنی عوامل مخل امنیت برای تعمیق امنیت اجتماعی در جامعه و دوام نظام اجتماعی نیازمند پذیرش درونی الگوها و تعهد اعضای جامعه به پابندی به آن‌هاست (خبرگزاری دانشجویان ایران ۱۳۸۴/۶/۲۹، خبر شماره ۵۸۵۴۷۲).

آسیب‌های اجتماعی

برای فهم امنیت اجتماعی به شناخت آسیب‌های اجتماعی نیاز است. آسیب‌های اجتماعی را می‌توان مطالعه خاستگاه اختلال‌ها و بی‌نظمی‌ها و نابسامانی‌های اجتماعی تعریف کرد. در واقع، آسیب‌شناسی اجتماعی مطالعه ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی (نظیر اعتیاد، طلاق، خودکشی، روسپیگری، بی‌کاری، ولگردی، رشوه‌خواری، زورگیری، گدایی، و...) در کنار علل و شیوه‌های پیشگیری و درمان آن‌ها به انضمام مطالعه شرایط بیمارگونه و نابسامان اجتماعی است. منظور از شرایط بیمارگونه اجتماعی افزایش بی‌رویه ناهنجاری‌ها و کثرت‌فتری‌ها در جامعه است. جامعه‌شناسان ریشه بسیاری از آن‌ها را خود جامعه می‌دانند. وقتی خواسته‌های فرد با انتظارات جامعه هماهنگ نباشد، ناهنجاری آغاز می‌شود و در صورت تداوم زمینه کج‌روی پدید می‌آید. مثلاً، در جامعه ایران فشار زندگی اجتماعی، تشدید مهاجرت‌های بی‌رویه، به هم خوردن نسبت تراکم جمعیت بین شهرها و روستاها، جوانی جمعیت،

گرانی، بی‌کاری، و ... همه دست به دست هم داده و موجبات سرپیچی برخی از مردم از هنجارهای اجتماعی را فراهم کرده است (ستوده ۱۳۸۲: ۸۶).

آسیب‌های اجتماعی جلوه‌های جزئی و فرعی تهدیدات هستند که در بالاترین حد سلامت اخلاقی و نظم و امنیت عمومی جامعه را خدشه‌دار می‌کنند (حق‌پناه ۱۳۷۷: ۱۵۱).

از سوی دیگر، امنیت اجتماعی برگرفته از نظم در اجتماع و به معنای آرامش و انتظام است؛ یعنی تبعیت همه اعضای یک جامعه از هنجارها و ارزش‌ها و قوانینی که اساس قوام جامعه را تشکیل می‌دهند (نویدینیا ۱۳۸۲: ۱۰).

ابعاد امنیت اجتماعی

ریشه امنیت در لغت از امن، استیمان، ایمان، و ایمن است که در فرهنگ‌های لغت به معنای ایمن شدن، رهایی از خطر یا مخاطرات و لطمات، ایمنی روانی، رهایی از هراس یا تردید، فقدان عدم اطمینان، نبودن احتمال ناکامی، اطمینان در برابر خوف و ترس و نگرانی و ناآرامی آمده است. در اصطلاح نیز به معنای برطرف شدن ترس و به وجود آمدن حالت آرامش خاطر و اطمینان نفس است، که انسان پیوسته به دنبال آن است.

این تعابیر نشان می‌دهد اصطلاح امنیت می‌تواند شامل حالت‌های کاملاً ذهنی، مثل احساس امنیت، تا موقعیت‌های بیرونی، مثل اطمینان، باشد. امنیت اصلی‌ترین نیاز بشر و تأمین آن اولین وظیفه حکومت است. صاحب‌نظران تعاریف متعددی برای امنیت ارائه کرده‌اند و از آنجا که امنیت از مفاهیمی است که به دلیل واضح بودن معنای آن ارائه تعریف برای آن مشکل است اتفاق نظر درباره تعریف امنیت وجود ندارد.

در نتیجه تحولات تاریخی دو گفتمان در زمینه امنیت مطرح شد؛ یکی گفتمان سلبی است که همان نبودن خطر و تهدید و برخورداری نسبی از آرامش و اطمینان خاطر است و دیگری گفتمان ایجابی است که عبارت است از فراهم کردن شرایط مطلوب و حرکت به سوی ایده‌آل‌های انسانی. به مرور زمان و هم‌گام با پیچیده‌تر شدن ارتباط اجتماعی، مفهوم امنیت نیز از حالت اولیه، که جنبه فیزیکی و محسوس داشت، خارج شد و ابعاد مختلف را در بر گرفت؛ از جمله اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، نظامی، زیست‌محیطی، و غیره.

باری بوزان، که اولین بار به صورت منسجم امنیت اجتماعی را در مجامع علمی مطرح کرد، امنیت اجتماعی بشری را به پنج دسته - امنیت نظامی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی، امنیت زیست محیطی - تقسیم کرده است. البته امنیت قضایی، امنیت شغلی، امنیت اخلاقی و ناموسی، و امنیت فرهنگی نیز از شقوق امنیت اجتماعی هستند که شرح آن خواهد آمد. اصولاً طبقه بندی واحدی درباره امنیت وجود ندارد و صاحب نظران صرفاً بر مبنای دیدگاه علمی خود امنیت را تقسیم بندی کرده اند. برخی، با لحاظ کردن جغرافیا، امنیت را به امنیت داخلی به معنای «وجود نظم و آسایش و آرامش داخل قلمرو حاکمیت یک کشور» و امنیت خارجی به معنای «برقراری آرامش و آسایش و مصونیت از تعرض و خطر در خارج از سرزمین آن کشور و احساس امنیت برای اتباع یک کشور و منافع کشور» تقسیم کرده اند (محمدبیکی خورتابی ۱۳۹۲: ۳۸-۳۹).

پیشینه پژوهش

پوربافرانی و همکارانش (۱۳۹۵)، ضمن بررسی مجازات اعدام در جرایم مواد مخدر در سال های متمادی در نظام حقوقی ایران، با توجه به اعدام تعداد قابل توجهی از مجرمان مواد مخدر و همچنین میزان وقوع جرایم مواد مخدر در طول سال های اجرای قوانین مزبور، این سؤال را مطرح کرده اند که آیا کیفر اعدام توانسته اهداف مجازات ها، به ویژه هدف بازدارندگی عام، را محقق کند؟ ایشان در پژوهشی با عنوان «تحلیل کیفرشناختی مجازات اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر» اعلام کرده اند آنچه از ملاحظه واقعیات جامعه و آمارهای رسمی ارائه شده برمی آید این است که موقعیت کیفر اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر در تأمین اهداف مجازات ها با تردید جدی مواجه است. در این پژوهش، با دیدی تحلیلی و به صورت کتابخانه ای، کیفر اعدام در قانون از منظر کیفرشناختی واکاوی شده و عدم کارآیی و ناتوانی آن در تأمین اهداف مجازات ها، عدم تناسب این کیفر با برخی رفتارهای مجرمانه موجود در قانون مزبور، و نقص اصول حاکم بر مجازات ها به دلیل وضع و اجرای اعدام به اثبات رسیده است.

علی زاده قلیلو و قهرمانی افشار (۱۳۹۴) در پژوهشی با عنوان «بررسی جرایم سازمان یافته با تأکید بر قاچاق مواد مخدر و راهکارهای پیشگیرانه آن»، ضمن بررسی دقیق قاچاق مواد مخدر و جرایم سازمان یافته از منظر بین المللی و نیز معرفی نهادها و سازمان ها و کنوانسیون های جهانی درگیر در این امور،

راهکارهای پیشگیری از این جرایم را بررسی کرده‌اند. ایشان بر این باورند که شناخت و تحلیل جرایم سازمان‌یافته و تدوین راهبردهای مناسب برای مقابله با آن‌ها جز در سایه پژوهش‌های علمی میسر نیست و در این زمینه در کشور ایران نیز، که با جنبه‌هایی از جرایم سازمان‌یافته، به‌ویژه قاچاق مواد مخدر دست به گریبان است و بهای بسیار زیادی هم برای آن پرداخته و می‌پردازد، این‌گونه تحقیقات بسیار حیاتی است. ایشان پاسخ به جرایم سازمان‌یافته، از جمله قاچاق مواد مخدر، را به‌ویژه با توجه به جنبه فراملی آن بسیار دشوار می‌دانند. زیرا بر این باورند که امروزه تقریباً همه کشورهای جهان در برابر این چالش بزرگ قرار گرفته‌اند. شبکه اجرایی در سطح بین‌المللی خلأهای اساسی دارد. بنابراین، یک سیاست کارآمد، مبتنی بر ایجاد هماهنگی در سطح بین‌المللی، در قانون‌گذاری و اجرای قوانین، جهت مبارزه با این جرایم باید مورد توجه قرار گیرد. علیزاده قلیلو و قهرمانی‌افشار از کنوانسیون پالمو و پروتکل‌های الحاقی مبتنی بر «همکاری» میان دولت‌ها دفاع کرده‌اند و با اشاره به ماده ۱ کنوانسیون یادشده، که به «بیان مقصود یا هدف» اختصاص یافته و اعلام کرده است: «مقصود از این کنوانسیون ارتقای همکاری‌ها جهت پیشگیری و مبارزه مؤثر با جرایم سازمان‌یافته فراملی است»، تعامل با نهادها و کنوانسیون‌های بین‌المللی را برای پیشگیری از جرایم سازمان‌یافته، به‌خصوص قاچاق مواد مخدر، مؤثر می‌دانند.

احمد فلاحی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «اصل ضرورت در جرم‌انگاری» به محدودیت‌های وارد بر دخالت کیفری در مصرف مواد مخدر پرداخته است. وی، با توجه به مبانی و آثار اصل ضرورت در جرم‌انگاری، هم ضرورت جرم‌انگاری مصرف مواد مخدر را قابل پرسش دانسته هم بر آن است که باید در قابلیت کنترل و توانایی حقوق کیفری در نظارت بر آن تردید کرد. همچنین، اعلام کرده است برخی بر مبنای قاعده «التعزیر لکل عمل محرم» جرم‌انگاری مصرف مواد مخدر را توجیه می‌کنند. اما، هر عمل حرامی مشمول تعزیر نیست و همه واکنش‌های تعزیری الزاماً کیفری نیستند و بلکه تعزیرات مجموعه‌ای از ابزارهای غیرحقوقی غیرکیفری و حقوقی غیرکیفری را نیز شامل می‌شود و نمی‌توان و نباید هر عمل حرامی را جرم‌انگاری کرد. در حقوق کیفری اسلامی استفاده از ابزار جزایی در صورتی مناسب است که لزوم جرم‌انگاری آن عمل وجود داشته باشد و استفاده از مجازات بتواند در محدود کردن آن مؤثر باشد. در همین زمینه، جرم‌انگاری مصرف مواد مخدر با مبانی استفاده از ابزار کیفری و قابلیت‌ها و محدودیت‌های این راهکار در فقه جزایی اسلام همخوانی ندارد.

روش تحقیق

این پژوهش «کاربردی» است. زیرا هدف آن پاسخگویی به مسائل مبتلابه جامعه ایرانی و سازمان‌های مربوطه است. نیز «توصیفی» است. زیرا هدف آن شناخت ابعاد مختلف مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان است. همچنین از نوع «همبستگی» به شمار می‌رود. زیرا هدف آن تشخیص وجود رابطه بین اعمال مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان و امنیت اجتماعی است.

جامعه آماری

جامعه آماری مورد نظر در این تحقیق ۵۵ تن از قضات دادگستری کل استان تهران بودند که از تاریخ ابلاغ آخرین اصلاحیه بر قانون مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روان‌گردان در سمت‌های قضایی این حوزه به فعالیت اشتغال داشتند. برای هر چه بیشتر کردن دقت این پژوهش، برای همه اعضای جامعه آماری پرسشنامه ارسال شد. ازین‌رو، از تعیین جامعه نمونه آماری صرف‌نظر شد. به منظور دستیابی به نتایج کاملاً دقیق، از همه قضات مرتبط با جرم قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان در دادگستری کل استان تهران تحقیق به عمل آمد. روایی پرسشنامه محقق‌ساخته از نظر ظاهری و محتوایی به تأیید بیش از ۴۰۰ تن از افرادی رسید که متمحض در امر قضاوت و دادرسی پرونده‌های قضایی در مورد جرایم مرتبط با قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان بودند، اعم از قضات و مدیران دفاتر قضایی و دادسراها و نیز وکلای عضو کانون وکلای دادگستری مرکز. نیز پرسشنامه با مشورت با ایشان تدوین شد. روایی پرسشنامه از نظر سازه‌ای نیز از طریق شاخص KMO و آزمون بارتلت بررسی شد.

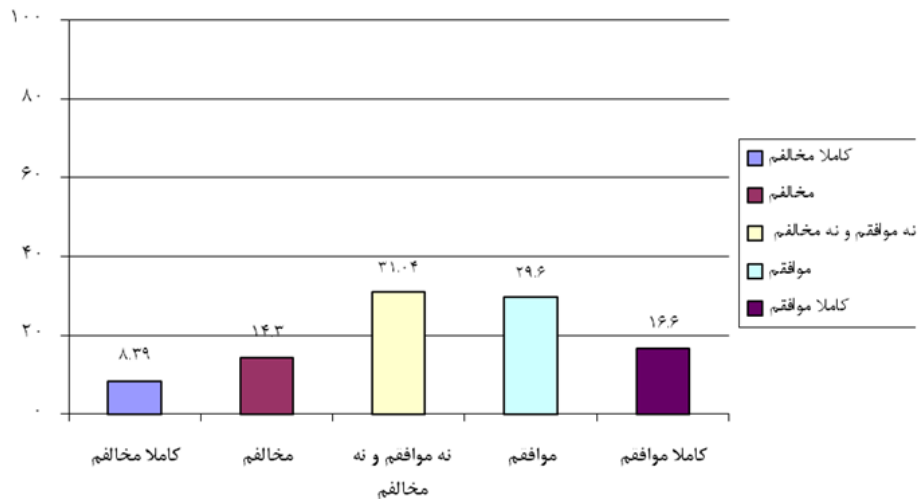
آزمون		
۸۷/۰	آماره کایزر-مایر-اولکین جهت بررسی دقت نمونه‌گیری	
۱۴/۶۹۵۴	خی دو	
۴۰۶	درجه آزادی	آزمون کرویت بارتلت
۱۰۰/۰	سطح اطمینان	

در این پژوهش همه مراحل تجزیه و تحلیل داده‌ها به کمک نرم‌افزار SPSS انجام شد و جهت تحلیل اطلاعات حاصله روش‌های آماری زیر به کار رفت. نیز، از روش T تست تک‌نمونه‌ای برای سنجش فرضیه‌های تحقیق استفاده شد.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد عامل میزان آسیب

میانگین	کاملاً موافقم		موافقم		نه موافقم نه مخالفم		مخالفم		کاملاً مخالفم		سؤال
	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۳,۷۵	۱۲,۵	۷	۵۵,۴	۳۱	۲۸,۶	۱۶	۱,۸	۱	۱,۸	۱	۱ سؤال
۴,۱۱	۲۸,۶	۱۶	۵۵,۴	۳۱	۱۴,۳	۸	۱,۸	۱	۰	۰	۲ سؤال
۳,۸۴	۱۷,۹	۱۰	۶۰,۷	۳۴	۱۲,۵	۷	۵,۴	۳	۳,۶	۲	۳ سؤال
۲,۶۳	۳,۶	۲	۸,۹	۵	۴۲,۹	۲۴	۳۵,۷	۲۰	۸,۹	۵	۵ سؤال
۴,۱۱	۳۷,۵	۲۱	۴۴,۶	۲۵	۱۰,۷	۶	۵,۴	۳	۱,۸	۱	۷ سؤال
۳,۶۱	۱۶,۱	۹	۴۸,۲	۲۷	۲۱,۴	۱۲	۸,۹	۵	۵,۴	۳	۱۱ سؤال
۲,۷۷	۵,۴	۳	۱۲,۵	۷	۴۴,۶	۲۵	۲۸,۶	۱۶	۸,۹	۵	۱۴ سؤال
۲,۷۹	۱,۸	۱	۱۲,۵	۷	۵۳,۶	۳۰	۲۶,۸	۱۵	۵,۴	۳	۱۵ سؤال
۳,۵۴	۱۹,۶	۱۱	۲۶,۸	۱۵	۴۴,۶	۲۵	۵,۴	۳	۳,۶	۲	۲۲ سؤال
۲,۳۶	۰	۰	۷,۱	۴	۳۷,۵	۲۱	۳۹,۳	۲۲	۱۶,۱	۹	۲۳ سؤال
۲,۲۷	۷,۱	۴	۷,۱	۴	۳۰,۴	۱۷	۱۶,۱	۹	۳۹,۳	۲۲	۲۴ سؤال
۳,۱۱	۱۰,۷	۶	۱۹,۶	۱۱	۵۰	۲۸	۸,۹	۵	۱۰,۷	۶	۲۵ سؤال
۴,۲۹	۵۵,۴	۳۱	۲۶,۸	۱۵	۱۲,۵	۷	۱,۸	۱	۳,۶	۲	۲۶ سؤال
۳,۳۲	۱۶,۶		۲۹,۶		۳۱,۰۴		۱۴,۳		۸,۳۹		میانگین

نتایج نشان می‌دهد افراد نمونه آماری در خصوص عامل میزان آسیب ۸/۳۹ درصد کاملاً مخالف، ۱۴/۳ درصد مخالف، ۳۱/۰۴ درصد نه مخالف نه موافق، ۲۹/۶ درصد موافق، و ۱۶/۶ درصد کاملاً موافق را انتخاب کرده‌اند.

نمودار ۱. میانگین درصد عامل میزان آسیب

سؤال ۱. آیا، از نظر قضات، مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان با میزان آسیب‌های اجتماعی رابطه معنادار دارد؟

جدول ۳. آزمون t تک‌متغیری میزان آسیب‌های اجتماعی

Test Value = 3				
تفاوت میانگین‌ها	سطح اطمینان	درجه آزادی	t	میزان آسیب
۳۱۸.	۱،۰۰	۵۵	۷۲۵.۵	

بر مبنای نظر افراد نمونه آماری، میانگین به دست آمده (۳/۳۱) نشان می‌دهد در سطح ۰/۰۵ از میانگین فرضی نمرات ۳ بیشتر است.

$$H_0: \mu \leq 3$$

$$H_1: \mu > 3$$

ملاحظه جدول فوق نشان می‌دهد میانگین جامعه ۵/۷۲۵ واحد t از میانگین جامعه فرضی فاصله دارد. با درجات آزادی ۵۵ و با سطح اطمینان ۰/۰۱، t جدول مساوی ۲/۶۶ است. فقط ۱ درصد احتمال دارد که اختلاف بین میانگین جامعه و جامعه ناشی از شانس باشد. بنابراین، چون t

محاسبه شده (۵/۷۲۵) بزرگ‌تر از t جدول (۲/۶۶) است، عامل میزان آسیب‌های اجتماعی از نظر قضات مناسب است.

از آنجا که مجازات کردن جزئی از وظایف ذاتی قضات است، آن‌ها اثربخشی آن را باور دارند. یعنی اثربخشی مجازات را مفروض می‌دانند و بر آن‌اند که اعمال مجازات با مؤلفه آسیب‌های اجتماعی امنیت اجتماعی رابطه معنادار دارد. از طرف دیگر جمع‌گیری از قضات جامعه آماری بر این باور نبودند. به همین لحاظ، رابطه بین اعمال مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان با این مؤلفه معنادار در حد بالا نیست.

تحلیل نتایج

تحلیل نتیجه فرضیه

همان‌گونه که بیان شد، فرضیه پژوهش یا وجود رابطه معنادار بین مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان از منظر قضات با میزان آسیب‌های اجتماعی قابل تحلیل است. همان‌گونه که از تحلیل فرضیه‌ها برمی‌آید، وجود رابطه بین اعمال مجازات قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان با آسیب‌های اجتماعی با سطح معناداری مشخص تأیید می‌شود. این وضعیت بیانگر آن است که از نظر قضات مخاطب پژوهش اعمال مجازات، اگر نگوئیم بر آسیب اجتماعی مؤثر است، با آسیب اجتماعی رابطه‌ای مورد انتظار دارد و این شاید بدان علت باشد که قضات اعمال مجازات و رابطه آن با آسیب اجتماعی را مفروض دانسته‌اند. اما باید توجه کرد که سطح معناداری رابطه اعمال مجازات با آسیب اجتماعی بالا نیست و این وضعیت می‌تواند عکس تحلیل این فرضیه را تأیید کند.

نتیجه

با توجه به نظر قضات دادگستری استان تهران در مقام مخاطبان پژوهش، که مخالفت زیادی با مجازات اعدام و رابطه آن با امنیت اجتماعی داشته‌اند، شایسته است مراکز قانون‌گذاری برای اصلاح مجازات اعدام در حوزه قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان‌گردان اقدام کنند؛ به‌خصوص مخالفت عمده قضات دیوان عالی کشور با احکام اعدام در مواد مخدر و روان‌گردان و نقض آرای محاکم انقلاب که خود نشان‌دهنده تناقض سیاست جنایی قضایی با سیاست جنایی تقنینی است.

با توجه به مطالب یادشده و از آنجا که موضوع این پژوهش مجازات جرم قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان بود باید گفت قانون گذار در قانون مبارزه با مواد مخدر اصول و معیارهای جرم‌انگاری به‌خصوص قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان را رعایت نکرده و هیچ تعریفی از مواد مخدر و روان گردان و قاچاق و سلاح ارائه نداده و گستره و دامنه آن را معین نکرده است و فقط به ذکر مصادیق قاچاق مسلحانه بسنده کرده است؛ درحالی که مجازات این جرم را اعدام تعیین کرده که شدیدترین نوع مجازات است.

توجه به این نکته ضروری است که صرف به همراه داشتن اسلحه به قصد مقابله با مأموران نیز مشمول جرم قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان است و نظر به اینکه حسب قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز، که قانون مبارزه با مواد مخدر معیار تشخیص سلاح را به این قانون ارجاع داده است، انواع سلاح‌های گرم و سرد و جنگی و شکاری، اعم از گلوله‌زنی و غیرگلوله‌زنی و حتی مهمات مربوط به آن، را شامل می‌شود. بنابراین، مشاهده می‌شود که با توجه به جرم‌انگاری صورت گرفته در مبحث قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان در خصوص به همراه داشتن اسلحه به قصد مقابله با مأموران و توسعه مصادیق اسلح با اصل ضرورت در جرم‌انگاری سنخیت داشته و با توجه به مجازات اعدام اصل تناسب جرم و مجازات نیز رعایت نشده است. بنابراین، بهتر است مراکز قانون گذاری، با توجه به مجازات جرم قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان و با لحاظ اصل ضرورت در جرم‌انگاری و تناسب جرم و مجازات، حدود و ثغور و دایره شمول جرم قاچاق مسلحانه مواد مخدر و روان گردان را کاهش دهند.

منابع

۱. امیر علایی، شمس‌الدین (۱۳۵۷). مجازات اعدام، تهران، دهخدا.
۲. آشوری، محمد؛ علی آزمایش (۱۳۷۴). «قاچاق بین‌المللی مواد مخدر، به عنوان بخشی از جرایم سازمان‌یافته فراملی و اشکال نوین بزهکاری»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم جزایی و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران.
۳. پوربافرانی، حسن؛ قدرت‌الله خسروشاهی؛ علی‌رضا آرشد پور؛ سید محسن قائم‌خرد (۱۳۹۵). «تحلیل کیفرشناختی مجازات اعدام در قانون مبارزه با مواد مخدر»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق، گرایش جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه اصفهان.
۴. رحم‌دل، منصور (۱۳۹۵). حقوق کیفری مواد مخدر، چ ۴، تهران، دادگستر.
۵. علیزاده قلیلو، سعید؛ نیوشا قهرمانی‌افشار (۱۳۹۴). «بررسی جرایم سازمان‌یافته با تأکید بر قاچاق مواد مخدر و راهکارهای پیشگیرانه آن»، سلامت اجتماعی و اعتیاد، د ۳، ش ۷، صص ۱۲۳-۱۵۰.
۶. محمدیکی خورتابی، علی‌رضا (۱۳۹۲). دادستان و امنیت اجتماعی، تهران، میزان.
۷. مرادی رضانی، کاظم (۱۳۹۰). سایت اینترنتی <http://kazemlaw.blogfa.com/post/3>.
۸. میرزایی، علی‌رضا (۱۳۹۲). محشی قوانین و مقررات مبارزه با مواد مخدر و روان‌گردان، چ ۳، تهران، بهنامی.

References

1. Alizadeh Golilo, S. & Gahramani Afshar, N. (2015). "Investigating Organized Crime with Emphasis on Drug Trafficking and Its Preventive Strategies", *Social Health and Addiction Quarterly*, 3(7): pp. 123-150. (In Persian).
2. Ashori, M. & Azmaysh, A. (1995). "International Drug Trafficking, as Part of Transnational Organized Crime and New Forms of Delinquency", Master Thesis in Criminal Science and Criminology, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran. (In Persian).
3. Bernard, T. T. (1992). *The cycle of juvenile justice*, New York: Oxford University Press.
4. Bjarnason, T. (2009). "Anomie among European adolescents: conceptual and empirical clarification of a multilevel sociological concept", *Sociological Forum*, 24(1): pp. 135-161.
5. Buzan, B. & Waever, O. (1987.). *Liberalism and Security*, Retrieved from <http://www.Ciao.net.Org/Wps/bubos/bubo2>. Html.
6. Mirzaee, A. R. (2013). *annotated anti-narcotics laws and regulations*. 3rd edition. Tehran: Behnami Publication. (In Persian).

7. Mohammad Beyki Khortabi, A. (2013). *Prosecutor and Social Security*, Tehran: Mizan Publications. (In Persian).
8. Moller, B. (2000). National, Societal and Human security: Discussion-Case study of the Israel- Palestine Conflict in <http://sociology82.blogfa.com>.
9. Moradi Ramezani, K. (2011). Classification of Penalties, Retrieved from at <http://kazemlaw.blogfa.com/post/3>. (In Persian).
10. Pourbafrani, H., khosroshahi, G., Arashpour, A. R., & Gaem Kherad, S. M. (2016). Criminological analysis of the death penalty in the Anti-Narcotics Law, *Master Thesis in Law, Criminal and Criminology*, University of Isfahan. (In Persian).
11. Rahmdel, M. (2016). *criminal justice of narcotic drug*, 4th edition, Tehran: Dadgostar publication. (In Persian).